

ნაირა ვირსალაძე

ეკონომიკის დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის და ქუთაისის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

საგარეო ვაჭრობა - სტატისტიკის შესწავლის მნიშვნელოვანი ობიექტი

ანოტაცია

საქართველო სულ უფრო აქტიურად ერთვება მსოფლიო ეკონომიკურ სივრცეში. ეკონომიკური ინტეგრაცია მას შესაძლებლობას აძლევს, შეხედულები რესურსების პირობებში ოპტიმალურად განავითაროს ეროვნული ეკონომიკა და მეტად იყოს დაზღვეული მსოფლიო ბაზრის გლობალური კონიუნქტურული რყევებისაგან.

ეკონომიკური ინტეგრაციის პროცესებმა ეროვნული ეკონომიკის განვითარების უმთავრეს მოთხოვნად ამ პროცესების ადეკვატური და ოპერატიული გაშუქების საკითხი დააყენა, რადგან საგარეო ვაჭრობის შესახებ დროული და ხარისხიანი სტატისტიკური მონაცემების არსებობა აუცილებელი პირობაა წარმოების, მოხმარების, დასაქმების, შემოსავლებისა და ზოგადად კეთილდღეობის მრავალმხრივი ანალიზისათვის, როგორც ქვეყნის, ისე გლობალურ დონეზე.

ეკონომიკურ-სტატისტიკურმა ანალიზმა დაგვანახა, რომ საქართველოს საგარეო ვაჭრობა ხასიათდება უარყოფითი საგარეო სავაჭრო ბალანსით, რაც ჩვენი ქვეყნისათვის თითქმის კანონზომიერ მოვლენად იქცა. 2009 წლიდან საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში ექსპორტით იმპორტის დაფარვის კოეფიციენტი მართალია ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, რაც თავისი შინაგანით დადებით მოვლენად უნდა ჩაითვალოს, თუმცა, ამ მაჩვენებლის დონე ჯერ კიდევ საკმაოდ დაბალია (0.28) სასურველ დონესთან შედარებით. მისი შინაარსიდან გამომდინარე საქართველოდან გაცილებით მეტი ვალუტა გაედინება, ვიდრე შემოედინება, რაც უარყოფითად აისახება ქვეყნის ეკონომიკაზე.

საგარეო ვაჭრობის გააქტიურების მიზნით ხელისუფლებამ ხელი უნდა შეუწყოს სამეწარმეო საქმიანობის გაუმჯობესებას, რაც უზრუნველყოფს იმპორტის ექსპორტით ჩანაცვლებას, მოსახლეობის დასაქმებას და მათი საარსებო პირობების გაუმჯობესებას.

საკვანძო სიტყვები: საგარეო ვაჭრობა, ექსპორტი, იმპორტი, საგარეო სავაჭრო ბრუნვა, ექსპორტ-იმპორტის ქვოტა.

თანამედროვე მსოფლიო მეურნეობა გლობალური ეკონომიკური ორგანიზმია, ეროვნული ეკონომიკების ერთობლიობაა, რომლებიც მჭიდრო ურთიერთკავშირსა და ურთიერთდამოკიდებულებაში იმყოფება და ექვემდებარება საბაზრო ეკონომიკის ობიექტურ კანონებს. საგარეო-ეკონომიკურ საქმიანობას გააჩნია რთული და ისტორიულად განვითარებადი ხასიათი, რაც განპირობებულია იმ ფორმების მრავალსახეობით, რომლითაც ის ხორციელდება.

საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების ტრადიციულ და უფრო განვითარებულ ფორმას წარმოადგენს საგარეო ვაჭრობა. მსოფლიო მეურნეობის ინტერნაციონალიზაცია პრაქტიკულად ვაჭრობით დაიწყო. ის არა მხოლოდ მარტივი, ისტორიულად პირველი, არამედ ყველაზე დინამიურად განვითარებადი ფორმაა. საგარეო ვაჭრობის როლი იმდენად დიდია, რომ მას

ხშირად აიგივებენ მთლიან საგარეო-ეკონომიკურ საქმიანობასთან. ჯ. საქსის განმარტებით, „მსოფლიოს ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკური წარმატება დამოკიდებულია საგარეო ვაჭრობაზე. ჯერ არც ერთ ქვეყანას არ შეუქმნია ჯანსაღი ეკონომიკა, მსოფლიო ეკონომიკური სისტემისაგან დამოუკიდებლად”.

საქართველო 1999 წლის 6 ოქტომბერიდან ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის (ვმო) წევრია. კავკასიის სახელმწიფოთაგან საქართველო პირველი და ყოფილი კავშირის ქვეყნებიდან მეოთხე გახდა ვმო-ის სრულუფლებიანი 136-ე წევრი, სადაც მან გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნის სტატუსი მიიღო. საგარეო ვაჭრობისადმი მზარდი ინტერესი განაპირობა საქართველოს ინტეგრაციამ მსოფლიოეკონომიკურ სივრცეში და მრავალ ქვეყანასთან გაფორმებულმა ორმხრივმა შეთანხმებებმა.

მსოფლიო ეკონომიკის აქტიური გლობალიზაციის პროცესებმა ეროვნული ეკონომიკის განვითარების უმთავრეს მოთხოვნად ინტეგრაციული პროცესების ადეკვატური და ოპერატიული გაშუქების საკითხი დააყენა, რადგან საგარეო ვაჭრობის შესახებ დროული და ხარისხიანი სტატისტიკური მონაცემების არსებობა აუცილებელი პირობაა წარმოების, მიხმარების, დასაქმების, შემოსავლებისა და ზოგადად კეთილდღეობის მრავალმხრივი ანალიზისათვის, როგორც ქვეყნის, ისე გლობალურ დონეზე.

მიმდინარე ეტაპზე საქართველო სულ უფრო აქტიურად ერთვება მსოფლიო ეკონომიკურ სივრცეში. ისეთ პატარა ქვეყანას, როგორც საქართველოა ეკონომიკური ინტეგრაცია შესაძლებლობას აძლევს, შეზღუდული რესურსების პირობებში ეროვნული ეკონომიკა ოპტიმალურად განავითაროს და ამავე დროს, მეტად იყოს დაზღვეული მსოფლიო ბაზრის გლობალური კონიუნქტურული რყევებით გამოწვეული ზარალისაგან.

ინტეგრაციული პროცესების გაღრმავების ფონზე თავად ეროვნული სტატისტიკაც საჭიროებს აქტიურ ჩართულობას მსოფლიო სტატისტიკურ სისტემაში და მოითხოვს ოფიციალური სტატისტიკის განვითარებას და საერთაშორისო სტანდარტებთან მაქსიმალურ ჰარმონიზაციას.

ამა თუ იმ ქვეყნის საგარეო ეკონომიკური კავშირების რაოდენობრივი შესწავლა, მათი სტატისტიკური ანალიზი და პროგნოზირება ქვეყნის საგარეო ეკონომიკური და სავალუტო-საფინანსო პოლიტიკის შემუშავების აუცილებელი ინსტრუმენტია. სტატისტიკა ეროვნული მეურნეობის მდგომარეობისა და განვითარების საერთო სურათს ქმნის და რეგიონებში ეკონომიკური და სოციალურ-პოლიტიკური პროცესების მიმდინარეობებს აშუქებს, რისთვისაც კვლევის სპეციალურ მეთოდებს იყენებს.

საქართველოს საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკის წარმოება დაიწყო 1995 წლიდან. ამ პერიოდიდან მოგვეპოვება საბაჟო სამსახურების მიერ დეკლარირებული სტატისტიკური მონაცემები ექსპორტისა და იმპორტის შესახებ. ამჟამად, საგარეო ვაჭრობის სტატისტიკის მონაცემთა ფორმირება ხორციელდება გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის სტატისტიკის განყოფილების რეკომენდაციების გათვალისწინებით შემუშავებული მეთოდოლოგიის, „საქონლით საერთაშორისო ვაჭრობის სტატისტიკა, 2010.” შესაბამისად. საქონლის ექსპორტ-იმპორტის აღრიცხვისთვის გამოიყენება „საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის ნომენკლატურა” (სენს) HS 2012, რომელიც აგებულია საქონლის აღწერისა და კოდირების ჰარმონიული სისტემის ბაზაზე.

საქართველოს საგარეო-სავაჭრო ურთიერთობების ანალიზი, რაც ბუნებრივია დამოკიდებულია ამ სფეროში სტატისტიკური აღრიცხვის სრულყოფაზე დავიწყოთ ზოგადი მაჩვენებლები

ბით. საანალიზოდ ავიღეთ 2000-2015 წლები. წინა წლებთან შედარებით საანალიზო პერიოდში უკვე მკვეთრად გაუმჯობესდა როგორც საბაჟო აღრიცხვა, ისე მონაცემების ტექნიკური დამუშავება (იხ. ცხრილი #3). ცხრილიდან ნათლად ჩანს 2000-2015 წლების საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ამსახველი მაჩვენებლების დინამიკა. საანალიზო პერიოდში ექსპორტის მოცულობამ 2007 წელს პირველად გადააჭარბა მილიარდ ამერიკულ დოლლარს 3.8-ჯერ გაიზარდა და 1 232 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. ექსპორტის მკვეთრი ვარდნა აღინიშნა 2009 წელს, რაც აიხსნება საქართველოში აგვისტოს ომის შემდგომი ინერციით და მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის გავლენით ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკაზე. 2010-2013 წლებში იგი კვლავ აღმავალი ტენდენციით ხასიათდება, ხოლო 2014-2015 წლებში მისი მოცულობა კვლავ მცირდება.

ცხრილი #1

**საქართველოს საგარეო ვაჭრობის ზოგადი მაჩვენებლები
(2000-2015 წლებში, მლნ. აშშ. დოლარი)**

წლები	ექსპორტი	იმპორტი	სალდო	სავაჭრო ბრუნვა	ექსპორტის წილი ბრუნვაში (%)	იმპორტის წილი ბრუნვაში (%)	ექსპორტით იმპორტის დაფარვის კოეფიციენტი (%)
2000	323.9	709.5	-385.6	1033.4	31.3	68.7	45.7
2001	317.2	751.8	-434.6	1069.0	29.7	70.3	42.2
2002	345.7	794.6	-448.9	1140.3	30.3	69.7	43.5
2003	461.3	1139.0	-677.7	1600.3	28.8	71.2	40.5
2004	646.8	1844.4	-1197.6	2491.2	26.0	74.0	35.1
2005	865.5	2487.6	-1622.1	3353.1	25.8	79.7	34.8
2006	936.5	3674.7	-2738.2	4611.2	20.3	80.9	25.5
2007	1232.1	5212.1	-3980.0	6444.2	19.1	80.8	23.6
2008	1495.1	6301.5	-4806.3	7796.7	19.2	80.9	23.7
2009	1133.5	4500.2	-3366.7	5633.7	20.1	79.9	25.2
2010	1677.5	5257.1	-3579.7	6934.6	24.2	75.8	31.9
2011	2189.0	7038.0	-4868.6	9246.9	23.7	76.3	31.0
2012	2376.0	8037.0	-5661.0	10413.0	22.8	77.2	29.6
2013	2910.0	8012.0	-5102.0	10921.0	26.6	73.4	36.3
2014	2861.0	8596.0	-5735.0	11457.0	24.5	75.5	33.2
2015	2 205,0	7 730,0	-5 525	9 935	22.2	77.8	28.5

წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახური

საანგარიშო პერიოდში ექსპორტის მსგავსად, ასევე მზარდი ტენდენცია დაფიქსირდა იმპორტშიც. 2015 წელს, 2000 წელთან შედარებით იმპორტის მოცულობა 10.8-ჯერ გაიზარდა და 7,7 მლრდ.აშშ დოლარი შეადგინა.

ცხრილი #2

საგარეო ვაჭრობის საქონელბრუნვის სიდიდე საქართველოში ერთ სულ მოსახლეზე (2000-2015 წლებში)²

წელი	საგარეო სავაჭრო ბრუნვა (მლნ. აშშ დოლარი)	მოსახლეობა (მლნ. კაცი)	ერთ სულ მოსახლეზე საგარეო ვაჭრობის საქონელბრუნვის სიდიდე (აშშ დოლარი)	ერთ სულ მოსახლეზე ექსპორტის სიდიდე (აშშ დოლარი)	ერთ სულ მოსახლეზე ექსპორტის სიდიდე (აშშ დოლარი)
2000	1033.4	4.4	234.9	73.6	161.3
2001	1069.0	4.4	242.9	72.1	170.8
2002	1140.3	4.4	260.8	79.1	181.8
2003	1600.3	4.3	368.5	106.2	262.3
2004	2491.2	4.3	577.3	149.9	427.4
2005	3353.1	4.3	775.9	200.3	575.6
2006	4611.2	4.4	1 047.7	212.8	834.9
2007	6444.2	4.4	1 466.4	280.4	1,186.0
2008	7796.7	4.4	1 779.2	341.2	1,438.0
2009	5633.7	4.4	1 284.6	258.5	1,026.2
2010	6934.6	4.4	1 576.0	381.2	1,194.8
2011	9246.9	4.5	2 069.0	489.8	1,579.2
2012	10413.0	4.5	2 314	528	1786
2013	10921.0	4.5	2 427	646	1780
2014	11457.0	4.5	2 546	636	1910
2015	9 935	3.7	2 685	596	2089

საქართველო-რუსეთის 2008 წლის აგვისტოს ომისა და 2009 წლის მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის გავლენა უფრო მეტად აისახა იმპორტზე, რის შედეგად მისმა მოცულობამ 2008 წლის ნიშნულს მხოლოდ 2011 წელს გადააჭარბა. 2015 წელს 2014 წელთან შედარებით იმპორტის მაჩვენებელი 866 მლნ. აშშ დოლარით შემცირდა. 2000-2015 წლებში საგარეო სავაჭრო ბრუნვა გაიზარდა 9 935 მლნ. აშშ დოლარამდე, აბსოლუტურმა მატებამ შეადგინა 8 902 მლნ. აშშ დოლარი, (ანუ გაიზარდა 9, 6-ჯერ.). რაც შეეხება საგარეო ვაჭრობის სალდოს, სანალიზო პერიოდში, იგი მუდმივად უარყოფითია.

საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში ექსპორტით იმპორტის დაფარვის კოეფიციენტი 2009 წლიდან ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, რაც თავისი შინაარსით დადებით მოვლენად შეიძლება ჩაითვალოს. თუმცა, ამ მაჩვენებლების ციფრობრივი დონე ჯერ კიდევ საკმაოდ დაბალია (0,28). როდესაც ეს მაჩვენებელი 1-ზე მეტია, გვაქვს კარგი სავაჭრო პირობები, მაშინ ამონაგები მთლიანად ფარავს სავაჭრო საქონლის იმპორტზე ქვეყნის ხარჯებს და არეზერვებს

2 ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით.

უცხოური ვალუტის ნაწილს. ჩვენთან კი პირიქითაა, გაცილებით მეტი უცხოური ვალუტა გაედინება ქვეყნიდან, ვიდრე შემოედინება. საგარეო ვაჭრობის დასახასიათებლად მნიშვნელოვანია ექსპორტ-იმპორტის და საგარეო ვაჭრობის საქონელბრუნვის სიდიდე ერთ სულ მოსახლეზე. ეს უკანასკნელი საანალიზო პერიოდში 234.9 აშშ დოლარიდან გაიზარდა 2 685 აშშ დოლარამდე. ექსპორტის მოცულობამ ერთ სულ მოსახლეზე შეადგინა - 596, ხოლო იმპორტის მოცულობამ - 2089 აშშ დოლლარი. ექსპორტით იმპორტის გადაფარვის ხარისხი ერთ სულ მოსახლეზე შეადგენს მხოლოდ 28.5%, რაც ასევე მნიშვნელოვნად დაბალია (იხ. ცხრილი №2).

ქვეყნის საგარეო ვაჭრობის დასახასიათებლად ასევე გამოთვლიან ექსპორტ-იმპორტის ქვოტას. იგი ახასიათებს ექსპორტისა და იმპორტის წილს მშპ-ში. 2000 წელს ექსპორტის ქვოტა შეადგენდა მხოლოდ 10, 6 %, 2015 წლისათვის იგი 15,8 % მდე გაიზარდა, რაც კვლავ დაბალია. 2015 წლისათვის იმპორტის ქვოტამ 55.3% შეადგინა, ე. ი. ქვეყანაში წარმოებული მშპ-ის ღირებულების ნახევარზე მეტი იხარჯება იმპორტირებულ საქონელზე, რაც ასევე არასახარბიელო მაჩვენებელია (იხ. ცხრილი №3).

ცხრილი #3

ექსპორტის, იმპორტის და საგარეო ბრუნვის ქვოტა საქართველოში
2000-2015 წლებში (%)³

წლები	მშპ(მლნ. აშშ დოლარი)	ექსპორტი		იმპორტი		საგარეო საგაჭრო ბრუნვა	
		(მლნ. აშშ დოლარი)	ქვოტა (%)	(მლნ. აშშ დოლარი)	ქვოტა (%)	(მლნ. აშშ დოლარი)	ქვოტა (%)
2000	3 059.1	323.9	10.6	709.5	23.2	1033.4	33.7
2001	3 221.0	317.2	9.8	751.8	23.3	1069.0	33.1
2002	3 397.8	345.7	10.2	794.6	23.4	1140.3	33.6
2003	3 990.8	461.3	11.6	1 139.0	28.5	1600.3	40.1
2004	5 124.7	646.8	12.6	1 844.4	36.0	2491.2	48.6
2005	6 411.0	865.5	13.5	2 487.6	38.8	3353.1	52.3
2006	7 761.7	936.5	12.1	3 674.7	47.3	4611.2	59.4
2007	10 171.9	1232.1	12.1	5 212.1	51.2	6444.2	63.6
2008	12 800.5	1495.1	11.7	6 301.5	49.2	7796.7	60.9
2009	10 767.1	1133.5	10.5	4 500.2	41.8	5633.7	52.3
2010	11 636.5	1677.5	14.4	5 257.1	45.2	6934.6	59.6
2011	14 438.5	2189.0	15.2	7 038.0	49.1	9246.9	64.3
2012	15 846.8	2376.0	15.0	8 037.0	50.7	10413.0	65.7
2013	16 139.9	2910.0	18.0	8 012.0	49.6	10921.0	67.6
2014	16 507.8	2861.0	17.3	8 593.0	52.1	11457.0	69.4
2015	13959.9	2205.0	15.8	7730.0	55.3	9935.0	71.2

ამრიგად, საგარეო ვაჭრობა, როგორც საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობების ძალზედ აქტიური და სწრაფად მზარდი სექტორი ყოველთვის იყო და დღემდე რჩება განსაკუთრებული ინტერესის სფეროდ, როგორც სახელმწიფო ორგანოების, ისე მეცნიერ მკვლევარების მხრი-

3 ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე დაყრდნობით.

დან. ეროვნული სტატისტიკა საგარეო ვაჭრობაში მიმდინარე მოვლენების დასახასიათებლად იყენებს საერთაშორისო სტანდარტებსა და მეთოდოლოგიაზე დაყრდნობილ მანვენებელთა სისტემას.

კვლევის შედეგებმა გვიჩვენა, რომ საქართველოს საგარეო ვაჭრობა ხასიათდება უარყოფითი სავაჭრო ბალანსით, რაც ჩვენი ქვეყნისთვის უკვე კანონზომიერ მოვლენად იქცა. 2009 წლიდან საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში ექსპორტით იმპორტის დაფარვის კოეფიციენტი მართალია ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, რაც თავისი შინაარსით დადებით მოვლენად უნდა ჩაითვალოს, თუმცა, ამ მანვენებლების ციფრობრივი დონე ჯერ კიდევ საკმაოდ დაბალია (0,28). ამ მანვენებლის შინაარსიდან გამომდინარე საქართველოდან გაცილებით მეტი ვალუტა გაედინება, ვიდრე შემოედინება, რაც უარყოფითად აისახება ქვეყნის ეკონომიკაზე.

საგარეო ვაჭრობის გააქტიურების მიზნით ხელისუფლებამ უნდა იზრუნოს ქვეყანაში სამეწარმეო საქმიანობის გაუმჯობესებაზე, რაც უზრუნველყოფს იმპორტის ექსპორტით ჩანაცვლებას, ხელს შეუწყობს მოსახლეობის დასაქმებას და მათი საარსებო პირობების გაუმჯობესებას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ასლამაზიშვილი ნ. საგარეო ვაჭრობა. თბ., 2003.
2. ბეშქენაძე ზ. საერთაშორისო ეკონომიკა, ნაწ. პირველი, აწსუ, 2016.
3. ვირსალაძე ნ. ბაკურაძე ა., სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში, ნაწ. მეორე, 2008.
4. მარშავა ქ. საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობათა სტატისტიკა, 2010.
5. მესხია ი. „საერთაშორისო ვაჭრობა“, თბ., 2012.
6. ძეგისაური ლ., საქართველოს საგარეო-სავაჭრო ურთიერთობების სტატისტიკური შესწავლა. დისერტაცია, თბ., 2012.
7. საქსტატი, www.geostat.ge.